

1

כה¹ וידבר יהוה אל משה בתר סיני

א ומלך יי עם משה בטורא דסיני

רש"י

לקט בהיר

→ (א) פ' מה הוא הדבר וענין שיש במצות שמיטה שרץ דוקא לנאותו בהר סיני, אדרבה, היא מצוה התלויה בארץ ואינה שייכה רק אחר ערבות מואב, משא"כ מצות התלויות בגוף השייכים גם במדבר (מ"ל): (ב) פ' הקושיא הוא עז"ה: שפשוט היינו אומרים שעד כאן מתחילת פ' ויקרא נאמר בזהל מועד כדכתיב ויקרא אל משה וגו' מאהל מועד, ומכאן התחיל הכתוב לומר דברים שנאמרו בהר סיני, אבל זה אינו, שכל המצות נאמרו בסיני, שלא אמר הכתוב סוף פ' אמור אלה המצות אשר צוה ה' בזהל מועד כמו שאמר סוף פ' בחקתי אלה המצות וגו' בהר סיני (שמעם דרשו חז"ל

במגילה שאין הנביא רשאי לדעש דבר מעתה, לפי שתיבת אלה פוסל וממעט כל חוץ ממנו) ופ' תיבת אלה אלה שכל התורה, שאל"כ לא ידענו מה צא לפסול ולמעט (ג"א), גם דרשו רז"ל במס' ברכות ה'. מאי דכתיב (שמות ל"ד) עלה אלי ההרה ואחנה לך וגו' לוחות אלו עשרת הדברות, תורה זו מקרא, והמורה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה גמרא, מלמד שכולם נתנו למשה מסיני (ב"ב), ואחר צ' ההקדמות הללו שאין ענין בשמיטה שרץ דוקא ליאמר בהר סיני וגם ידענו שכל המצות נאמרו בהר סיני, קשה, מה זה שאמר הכתוב בהר סיני: (ג) אמר תיבת קרקעות, ששמיטת כספים מלינו דוקא במשנה תורה בפ' ראה ט"ו, ואמרו ז"ל שברמז יש שם גם שמיטת קרקעות מדכתיב דבר השמיטה: (ד) ר"ל מה שידענו שכל המצות נאמרו בסיני נוכל לומר שרק כללותיהן ולא פרטותיהן ודקדוקיהן, לזה אמר הכתוב כאן בהר סיני, וזה מכריח לומר שגם הפרטים נאמרו שם, שכל זה אין הכרח, הגם שלא נשנו במשנה תורה, אפשר שרק נכתב כאן ביחד כל דיני שמיטה אבל לא נאמרו כאן אלא בערבות מואב, וב' דברים ביחד שלא מלינו אותו במשנה תורה וגם כתיב בהר סיני יתירה מכריח, וכמזה התורה ההכרח דוקא בשמיטה שנלמוד ממנו לכל המצות (חוץ ממה שיצא מן

אור החיים

(כה) א. בהר סיני וגו'. לריך לדעת למי הזכיר הר סיני במצוה זו^א, והגם שרבותיו ז"ל אמרו (תורת כהנים) כי ללמד צא שכל המצות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן בסיני, עדיין יש מקום לשאלתינו, למה לא לימד זה אלא במצוה זו בדיוק ולא במצוה ראשונה או אחרונה, ואולי כי לא שזכיר מתנת הארץ דכתיב אשר אני נותן דקדק לומר בהר סיני, לומר כי מתנת הר סיני פירוש מה שקיבלו זו הוא שנגמרה המתנה, שעל מנת תורה נתן ה' את הארץ. עוד על פי מאמר הגמרא מסכת עבודה זרה (כ'). ופסקו רמב"ם צפרק ג'

מהלכות זכיה וזה לשונו אסור לתת לעכו"ם מתנת חנם ע"כ ואם כן ישראל קודם שקבלו התורה דינם כעכו"ם^ב) ואחר קבלת תורה יכול ליתן להם, לזה אמר בהר סיני שצוה יוכל לומר אשר אני נותן לכם, וצוה נתישצ גם כן למה הולך לומר אשר אני נותן כי פשיטא כי הוא הנותן ואין אחרת לטעות בה, ותמלא שבפרשת קדושים (לעיל י"ע כ"ג) אמר כי תבואו אל הארץ ונטעתם וגו' ולא הולך לומר זה סימן, אלא שנתכוון למה שכתבנו^ג, ומעשה יתישצ למה צחר ה' ללמד בנין אצ זה לכל התורה צפרשה (זו) ולא צפרשה אחרת:

אור בהיר

א) הלא כל המצוות נאמרו מסיני. (ב) והקב"ה קיים התורה. (ג) להורות לנו שאסור ליתן מתנת חנם אלא למי שיש לו תורה הניתנה בסיני. (ד) שצפרשה זו הוכרח לומר ביאת הארץ, ואגב הודיענו הלכה הנזכר. והגם שכבר היו מצות שאינם נוהגים אלא בארץ, עכ"ז מאחר שאינו לא ראשונה ולא אחרונה דכוונת קושימינו היתה שמאחר שצא ללמד כלל גדול לכל המצות הי"ל ללמד זאת בהתחלת כל המצות או סיום המצות וזאת אי אפשר שמצוה ראשונה ואחרונה אינם תלויים בארץ, אין עוד קושיא למה צחר דוקא במצות

למימר: ב ותימר לו די אגא י?

ודקדוקיהן לה. לשם

רק מחמת נ במשנה תורה וגשנו, שאם אמר, וחזרו בסיני, נשנו כדי שיתן כ למשל משנה

ב. דבר

והפקרת האדמה, הלחתו או אדם חפץ הפקרת ה ישמח בו; בענין (פס אמר ואמנו לאד שמנוי הא' דבר דבר, והצ' יתחייב עו ומתנה עו האדון צ" אשר אני אמר כנגד הדבר מת

כ

שמיטה

מה ענין שמיטה אצל הר סיני - ינאר בתכא זירא גרומאור

לאמר: ב דבר אל בני ישראל ואמרת
אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני
נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה:

קמימר: ב מקל עם בני ישראל
ותימר קהון ארי תעלון ארעה
די אנא יהב קבון ותשמט ארעה

רש"י

לקט בהיר

ודקדוקיבן וחזרו"י) ונשנו בערבות מואב: (3) שבת לה' לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית (ח"ט): הכלל ללמד על הכלל כולו י"א) מכת כ"ש, שאם מנזה שאינה נוהגת עמה נאמרה פרטיה בסיני כ"ש השאר, ואת פרשת שמיטה לא כתבה התורה בערבות מואב כלל, כדי שגדע שלא רק מחמת עצמו הוא צא, אלא גם ללמד על כל התורה, שאם רק על עצמו אינו צריך כל כך, שמן הסתם אם לא מנינו אותו במשנה תורה נאמרה בסיני, וממילא נשמע גם להפך שגם אותן מנזות שלא מנינו אותם במשנה תורה כגון שמיטה חזרו ונשנו, שאם מנינו שם מנזות שכבר נוהגות כ"ש מנזות התלויות בארץ שזמנם יצא רק עתה ודאי שחזרו ונשנו (מ"ל): (ה) אמר "וחזרו" ונשנו, ולא די לומר ונשנו, אפשר שר"ל שאין זה פעם שני שנשנו, אלא חזרו ונשנו, כלומר זה פעם שלישי, ניתנו בסיני, נשנו בזהל מועד, וחזרו ונשנו בערבות מואב (מ"ל): (ו) פי' אין תכלית השביעה להנאת גופכם או לטובת האדמה כדי שיתן כחה אח"כ ביתר שאת, כמו שעושין לפעמים עובדי אדמה, אלא מקודש שנה השביעית לה', ומה שצריך רבינו למשל משבת בראשית, ראונו בזה ליישב יתור אומרו תיבת "שבת", ולא די לומר ושבתה הארץ לה', שהכתוב מפרש בזה

אור החיים

ב. דבר וגו' ואמרת וגו'. טעם הכפל, ללד שיש במנזה זו ענין מניעת עבודה אדמה, והפקרת הפירות העולים מהאילנות ולאחי האדמה, כנגד מניעת עבודה האדמה והכנת הללחתו אמר דבר לשון קושי, כי הוא דבר שאין ראון אדם חפלה בו ללד היותו מניעת הטוב, וכנגד הפקרת הלומח אמר ואמרת, כי הוא דבר שכל אחד ישמח בו שיאמר ידו בכל, גם ללד ההצטחות שלזה בענין (פסוק כ"א) ועשת את הצואה לשלש השנים אמר ואמרת אמירה המסעדת את הלב. עוד יראה ללד שמנזה זו של שביעת הארץ יש בה צ' דברים, הא' דבר מלך שלטון שעל עבדיו חייב לקיים כל דבר, והב' הגם שיהיה דבר זה צין אדם לחבירו יתחייב עשותו כפי הדין, כי הנותן מתנה לחצרו ומתנה עמו בשעת המתנה תנאו קיים, וכמו כן האדון צ"ה בשעת המתנה מתנה תנאים כאומרו אשר אני נותן" ולא אמר אשר נתתי, אשר על כן אמר כנגד דבר מלך שלטון אמר דבר, וכנגד היות הדבר מתחייב מהמשפט אמר ואמרת פירוש בלא טעם גזירת מלך יקבלו המאמר:

אור בהיר

שמיטה. (ח) לשון הוזה, כלומר עמה בשעת תנאי. (ו) ולמה ח"כ להקדמה. (ז) רק שנה לשבות. (ח) פי' הנתינה בכלל

הַלְפִידִם וְיֵאת קוֹל הַשֹּׁפָר וְיֵאת־הָהָר
 עֲשֵׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק:
 וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אֵתָה עִמָּנוּ
 וְנִשְׁמָעָה וְאֵל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־
 נָמוּת: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אֵל־
 הַתִּירָאוּ כִּי לִבְעֹבֹר נָסוּת אֶתְכֶם בָּא

וַיֵּת קוֹל שׁוֹפָרָא וַיֵּת טוֹרָא תַּנּוּ
 וְחָזָא עָמָא וַנְעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק:
 וַיֹּאמְרוּ לְמֹשֶׁה מַלְלֵ אֶת עִמָּנָא
 וְנִקְבַּל וְיֵא יְתַמְלֵל עִמָּנָא מִן קָדָם
 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 לְעָמָא קָא תְרַחֲלוּן אַרְי בְּדִירֵי
 לְנַסְאָה יִתְכוּן אֲתַגְלִי לְכוּן וְקָרָא

לקט בהיר

רש"י

(מכילת): את הקולות. היולחיס מפי הגבורה^(ט):
 וינעו. אין נוע אלא זיע^(ס): ויעמדו מרחק. היו
 נרתעו לאחוריהם י"ב מיל כאורך מחניהם^(מא),
 ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם,
 שנאמר (תהי"ח ס"ח י"ג) מלכי לבאות יודון יודון (מכילת -
 שבת פ"ח:): (יז) לבעבור נסות אתכם. לגדל אחכם
 בעולם (מכילת), שילח לכם שם צאומות^(מב) שהוא
 בכבודו* נגלה עליכם: נסות. לשון הרמה וגדולה,
 שינוי נוסחאות * בעמנו ובכבודו.

המקשן שלא היו ז' קולות רק ה' קולות (נח"י): (מ) אין הפי' שמיצה זו פירושו זיע, זה אינו, כי פשוט הוא שבכל מקום
 פירוש המיצה ענין התנועות כמו נע ונד תהיה בארץ, אלא פירוש דברי רבינו הם, שכלן אין ענין לומר שהתנועה בגופם,
 כי מה שנתרחקו ממנצבם לאחור זו הייתה תנועה אחת, ועל זה היל"ל וילכו ויעמדו או וישבו ויעמדו, ולשון וינעו מורה על
 התנועות תמיד, אלא ודאי פירושו התנועות בלב וזדעת וזכח הנעלם, והוא ענין הרמת והפחד, כלומר מזדעזעו
 (בא"י): (מא) שאם נשאלו תוך מחניהם לא נקרא רחוק, כמו לגבי פסח שני שכל מי שהגיע תוך העזרה הוא בקירוב
 מקום, ומי שלא הגיע אל פתח העזרה הוא בריחוק מקום, וא"כ מי שהיה עומד אלל ההר ממש היה נרתע לאחוריו עד
 מקום שהוא חוץ למחנה, והוא י"ב מיל (ג"א). והיו מלאכי השרת מדדין אותן (גמר') ופירש"י מסייעין אותן להתקרב
 מעט מעט שהיו תלשים כאשר המדדה את צנה בתחלת הילוכו עכ"ל: (מב) הוכרח רש"י להוציא המיצה מפשוטו, ואינו

אור החיים

אריכות ימים מלצד שכרה מה', כי יש מלות שיש
 בהם סגולות נפלאות מלצד שכר אשר קצע להם ה'
 וזו גילה אותה ה':
פזו. דבר וגו'. פירוש ואם ללד כי כשידבר ה'
 עמנו נקבל גזירותיו, מעתה הרי אנו
 מקבלין ממך^(יב) ואם כן אין לורך בדבר ולמה
 נסתכן והוא אומרנו פן נמות. עוד ירלח על זה

אור בהיר

יום השביעי נח ופסק מלצרות עוד. **רנא** אומר דבר אלה ושמעה, וכי אם ה' ידבר לא נשמעה, בתמי'. **רנב** ופי'
 ושמעה נתיית ונקבל, כמו ושמע יעקב אל אביו. **רנג** ק"ל וכי מה זו נחמה עושה שלבעבור נסות, ולהם פחד מיתה, ואח"כ אמר

האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו: י' ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל הערפל אשר נשם האלהים: ס מפטיר יש ויאמר יהוה אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי

רני וברית דתתי בחקתה על אפיו כן ברית דתא תחובון: י' וקם עמא מרחיק ומשה קרב לצד אמיתא דתמן יקרא רני: י' ויאמר י' למשה כדן תימר לבני ישראל אתון חזיתון ארי מן

לקח בהיר

רש"י

מפרש מלשון נסיון, כי נסיון מלת הקצ"ה אל האדם שייך בדבר שבחירה תלוי, אבל אין שייך לנסותו אם יש בו כח לקבל דברים נשגבים כאלו, אם תלא נשמתו אם ישאר בחיים, גם סיפא דקרא תכחיש זאת שאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם, והרי לך שהיודע מראשית אחרית ידע מה יהיה התכלית ולא עשאו לנסיון: מג) הוא עץ גדול גבוה וצראשו דגל לסימן שיראו אותו מרחוק: מד) דאל"כ מיותר הוא, כי מאומרו ויעמד העם מרחוק נשמע שמה נשאר בקרוב, אלא ודאי לא רק שנשאר בקרוב אלא נגש לפני ולפנים (מ"ל), ואמר שלש מחילות דכתיב צפ' ואתחנן חשך עץ וערפל, הרי הן ג', עץ יותר עב מחשך, וערפל הוא מעבה של ענן, וכתיב אשר שם האלקים א"כ הוא הפנימי (ב"ב): מה) בלשון הקודש (מכיל'), גם יש נשמע כסדר הזה שלא יחליף רישא לסיפא וסיפא לרישא, וכמו שאמרנו לעיל (י"ט ג') עיי"ש, וזה צנין אז לכל התורה, משא"כ מלעיל אין ראיה, לפי שצריך לומר לבית יעקב בלשון זה ולבניי בלשון זה, לזה אמר כה תאמר, וכן ממה שאמר צפ' שמות כה תאמר אהיה שלחני וכו' אין ראיה, שהכוונה שדוקא למשה נאמר אהיה אשר אהיה, אבל לבניי דוקא כה

כמו (ישעי' ס"ג י') הרימו נס^מ, ארום נסי (שם מ"ט כ"ג), וכנס על הגבעה (שם ל' י"ז), שהוא זקוף: ובעבור תהיה יראתו. על ידי שראיתם אותו יראוי ומאויים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו: (יח) נגש אל הערפל. לפנים משלש מחילות^מ חושך עץ וערפל (מכיל'), שנאמר (דבר' ד' י"א) והכר צוער באש עד לב השמים חשך עץ וערפל, ערפל הוא עב הענן, שאמר* לו (י"ט ע"ג) הנה אנכי צא אליך בעב הענן: (יט) כה תאמר. בלשון הזה^מ (מכיל'): אתם ראיתם. יש הפרש בין מה שאדם רואה^מ למה שאחרים משיחין לו, שמה שאחרים משיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין (שם): כי מן השמים דברתי עמכם. וכחוצ אחר אומר (י"ט כ') וירד ה' על הר סיני, צא הכתוב השלישי והכריע צניניהם, מן השמים השמייעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה (דבר' ד', כבודו בשמים^מ) ואשו וגבורתו על הארץ* (שם), דבר אחר הרכין^מ השמים ושמי השמים והליתן על הכר, וכן הוא אומר (תהי' י"ח שינוי נוסחאות: שטאמר. בארץ רמב"ן).

תאמר לבניי אהיה שלחני, אבל מכאן אתה למד לכל התורה (בד"א): מו) וא"כ נתאמת לכם מלאותי ויחידתי במוש ההכרה, לא רק מתוך אמונה: מז) ויהיה פי' מן השמים דברתי קולי וכבודי נשאר בשמים, וירד ה' זה אשו וגבורתו, משא"כ לדרך הב', ועניינים גבוהים ודברים עתיקים הם מי יכלנו, ולפירוש זה הראשון דחוק קצת שיותר היל"ל אתם "שמעתם" כי מן השמים דברתי עמכם, ואתי שפיר זה לדרך הב', אבל קצת קשה לדרך הב' לשון מן השמים בה"א הידועה, שמשמע השמים הידועים הגבוהים והרמים, לזה מציא שניהם (מ"ל), ואעפ"כ נקט רש"י דרך הב' יותר לפי פשוטו, שהרי למעלה בפסוק וירד ה' על הר סיני לא הביא רק דעה זו (גח"י): מח) הטה, וט מתרגמינן והרכין:

אור החיים

מהם הנה קנתה היראה שהיא שכינתו יתצרך מקום להיות צתמידות על פניהם כי ללם אלהי אשר יצר ה' את האדם בללמו חזר לקדמותו, וברקנות צ' דברים אלו הוא לבלתי תחטאו כי כל מי שיש לו צושה פנים שהיא יראתו האמורה לא במהרה הוא חוטא. עוד יראה באומרו לבעבור

שמיא מליקיו תעבדון קרי ודחין דרהב כא מדבח אך

י' ויע שמים ו תעשון דמות ש אלהי כסף. צ לעמוד אתי^י לעשותם של ככ זהב. צא להזהי הרי הן לפני כ תאמר הרני ו מדרשות^מ כד נאמר לא תעש מחובר באדמה גבי כיפין* (ג) ממלא את חלל (מכיל'): תעשד (שם): וזבחת' ועליו מעה מו לומר (דבר' י"ב ג שינוי נוסחאות: כפיס יהיו מזהב (מ"ל) שכבר כתיב לא ת (אתי אלהי כסף) זאת אפילו שלא היתה מנופה צו ראשון היה לו ל ומיוחד לי, אלא

נסות אהכס יבצא ה' או צו

טעם צ' ובעבור כ

← יִשָּׁן: כג. וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמְתַּת בְּיָד לִי הָאָרֶץ בְּיַגְרִים וְתוֹשְׁבִים אִתָּם עַמְדֵי: כד. וּבְכָל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִתְּנוּ לָאָרֶץ: ס. רביעי כה בְּיַיְמוֹךְ אַחִיךָ

תִּכְרֹן עֲתִיקָא: כג. וְאֶרְעָא קָא תִזְדַּבֵּן? חֲלוּטִין אַרְי דִּילֵי אֶרְעָא אַרְי דִּירִין וְתוֹתְבִין אֲתוֹן קְדָמִי: כד. וּבְכָל אֶרְעָא אֲחֻסְנִתְכוֹן פְּרָקְנָא תִתְּנוֹן? אֶרְעָא: כה. אַרְי

לקט בהיר

רש"י

סא) לפי שהטענה והשאלה היתה על סתם שמיטה שהוא דבר תמידי בכל ז' שנים, אבל על פעם אחת בחמשים שנה לא יעשו ולא ישאלו, לזה גם התירוץ בא על סתם שמיטה (ג"א): סב) נראה דעת רבינו שאזהרה זו הוא ללוקח, הגם שנאמר לא תמכר, פירושו שלא יעשה הקונה מעשה שהארץ תהיה נמכרת לנמיתות, אבל המוכר לא עשה שום דבר ציובל שיהיה חייב עליו, ואפילו התנה וגם כתב שטר שהמכירה היא לעולם, הרי התנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל ומצוטל והשטר כחספא בעלמא ומחוייב הקונה להחזירה ציובל בין צדיני אדם ובין צדיני שמים, ואם כששה ולא החזירה הוא הוא העביר מעשה והוא חייב, ומה

שאר השמיטות כולן^{סא}): כג) והארץ לא תמכר. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ציובל (ח"ס), שלא יהא הלוקח כוֹשֵׁה^{סב}: לצממת. לפסוק^{סג}, למכירה פסוקה עולמית (ח"כ - ח"ג): כד) לי הארץ. אל* תרע עיך צה^{סד} שאינה שלך (ח"ס): כה) ובכל ארץ אחוזתכם. לרצות צתים ועבד עברי^{סה} (ח"ס), ודבר זה מפורש בקידושין בפרק א' (כ"ה), ולפי פשוטו סמוך* לפרשה שלאחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה^{סו} לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב: כה) כי ימוך אחיך

שינוי נוסחאות • סא • סמך

שארמרו הכתוב בלשון מכר ולא אמר והארץ לא תקנה לנמיתות, לפי שרק אם בא לידו דרך מכירה חוזר ציובל, אבל בעל שירש את אשתו אינה חוזרת ליורשיה ציובל, אע"פ שבעל בנכסי אשתו לוקח הוי, אבל אינו דרך מכירה, זהו הנראה לומר בדעת רבינו (ב"ב), אבל הר"מ צמ"ל בספר המנחות כתב שהוא אזהרה למוכר שלא ימכר לחלוטין, ובהלכות סנהדרין השמיטו ולא כתב שלוקח עליו, א"כ נראה שסובר שאין לוקח, ומשום שלא אהנו מעשיו וכנ"ל, וכן הוא דעת החינוך בסדרת הרמב"ם (של"ט) עיין שם וצמ"צ"ן כאן: סג) זה פי' המיצה שהוא ענין כרייתה, כמו (תה' ז"ד) ימיתם ה' אלקיננו, ועיניו מכירה עולמית, וכמו שפירשה אונקלוס והת"כ לחלוטין, שאם נמכר עולמית ולחלוטין הרי הוא נכרת ונפסק מצעליו הראשון: סד) ר"ל אין זה נתינת טעם על המזוה, כי מה טעם להחזירה בשביל שהיא שלי, טעם המזוה היא ששדה זו היא אחוזתו וירושת אבותיו, אלא התנלות היא זאת, שאם צעינך הלוקח נראה שאין מזוה זו מן היושר שהמורה לזה אותי להחזיר מה שהיא כבר שלי שקניתי אותה, לזה אמר הכתוב שהארץ שלי היא, ולדיוק בא שאינו שלך, והכתוב בעצמו מפרש דיוקו כי גרים אתם וגו', ולזה תיקן רבינו ואמר שאינה שלך, כי זה המכוון בתיבת "לי" (רא"ם), ובת"כ מסיים בה אל תעשו עצמיכם עיקר עכ"ל: סה) פי' מדכתיב "ובכל" ארץ, ולא אמר ובארץ אחוזתכם, מרבינן צתים ועבד עברי שיש להם גאולה בקרובים כמו שדה אחוה, דכתיב בפסוק הסמוך ובא גאולו וגאל את ממכר אחיו, ומדכתיב ארץ אחוזתכם ממעטינן בת"כ מטלטלין ועבד כעני שאין להם גאולה, ומה שגמר אומר ודבר זה מפורש בקידושין, ראונו לומר ששם פליגי ר' יהושע ור' אליעזר באיזה צתים ובאיזה עבדים, אם צתתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל, או צתי ערי החצרים ועבד עברי הנמכר לנכרי, גם פליגי אם מזוה וחייב יש על הקרוב לגאול, או רק רשות והורמנא ואין הלוקח יכול למאן: סו) פי' מדאמר בפרשה זו שבא שנת היוכל חוזר השדה לבעליה, אמר, שזה שמשאר השדה ציד הלוקח עד היוכל זה לכל היותר, אבל אין זה אומר שצריך לישראל צידו, אלא יכול להגאל מקודם, ואופן הגאולה הנה הוא מפורש בפרשה הבאה, ומה שאמר רבינו

אור החיים

כידוע, וכרחם אב על צנים ירחם ה' על עמו: גדול והערה ליושבי תבל, כי ימוך על דרך אומריו כה. כי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תרמוז ענין (קהלת י' י"ח) בעללתיס"י) ימך המקרה ואמרנו ז"ל

אור בהיר

נח) אם אתם עללים בעצות ה'.

יתמספן אהוין ומכר. מלמד מחמת דוחק עו שינוי נוסחאות • למדה ו למכור את שדקו

(תענית ז'): עב המקרה צמים מדרך הטוב מ הקדושה"י), כי מאחוזתו יראה אחוזתו ית' ש. הצית ציד הא ע"ט) צפירות והודיע הכחוצ יהיה קרוב לה אקדש הוא יגל ללדיקים אחי ורעי, והג ויאמר להם ש לחן אביכם החצרה העליו אביכם הוא א תאוות הנדמי לבעל נפש כל יגאל ה' ממכר אדוני הארץ. הצית העלוב. דרך אומרם הקדוש צרוך מלחמה, כשלא אין מנהל ואין אל אביה, אל

נח) פי' אינו מש הקדושה, ויתעשר השיב את ישראל.

הרי שקבלת התורה וכפית ההר כגיגית, היה כדי שגם אם יהיה קשה מאד לקיים את התורה ומצוותיה, לא יזניחו את קיומה בכל אופן שהוא.

ולפי זה יבואר שפיר שבאה התורה ללמדנו אצל מצות שמיטה שניתנה בכל פרטיה ודקדוקיה בסיני, כי שומרי שביעית קרויים גיבורי כח, כמו שאמרו (ויק"י פ"א ט), למה נקרא שמם גיבורי כח, אדם רואה ששדהו מופקרת, ואילנותיו מופקרים וכובש את יצרו, והרי שנו רבותינו (אבות פ"ד מ"א) איזהו גיבור הכובש את יצרו. ולכן נאמרה מצוה זו בסיני בכל פרטיה ודקדוקיה, כדי שבני ישראל בכל הדורות כולם יקיימו מצוה זו גם אם יהיה קשה עליהם מאוד, ולא יוכלו לומר סבורים היינו שיכולים אנו לקבל, ועכשיו אנו רואים שאין אנו יכולים, אלא עליהם לקיים מצוה זו בכל אופן.

וממעם זה לא נאמרה מצות שמיטה בערבות מואב, שהרי בערבות מואב עברו בני ישראל בברית עם ה' אלקיהם (דברים כט, יא), וקיבלו עליהם את התורה בשבועה, ובשבועה הרי מועיל טענת אונס ושבועה באונס פטור, וכיון שמצות שמיטה קיבלו עליהם לקיים גם באונס גמור, לא נשנית מצוה זו בערבות מואב, דאז היה מועיל טענת אונס על זה, לכן נאמרה מצות שמיטה וכל פרטיה ודקדוקיה בסיני דוקא, ללמדנו שאין מועיל טענת אונס על מצות שמיטה.

ולמדנים מכאן לשאר מצוות, שמה מצות שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני, ואין מועיל עליה טענת אונס, שלא נישנית בערבות מואב, אף כל מצוות התורה כולן, נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, ואין מועיל עליהם טענת אונס, ועל בני ישראל לקיים כל התורה כולה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, בכל אופן שהוא, וגם אם בזמן מן הזמנים יגברו עליהם האונסים ויתקשו לקיים תורה ומצוות, אין מועיל להם טענת אונס, ועליהם לקיים כל מצוה ממצוות התורה בכל פרטיה ודקדוקיה.

ד ב' וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר →

(כה, ט). והביא רש"י דברי התורה כהנים מה ענין שמיטה אצל הר סיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. וכבר נתקשו המפרשים מאי נפקא לן מזה אם נאמרו כללי המצוות ופרטיהם בסיני או בערבות מואב, ומה התועלת בזה שנאמרו המצוות בסיני גם יש לדעת מדוע בחרה התורה במצות שמיטה דוקא ללמד בנין אב לכל התורה כולה.

ונראה לבאר בהקדם ביאור מה שתיקן בעל ההגדה, אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, וכבר הקשו בספרים מה היה להם לישראל אם היו עומדים על הר סיני

ולא היו מקבלים את התורה כי בהיות בני ישראל ע"י סיני, הראה להם הקב"ה ויאמר משה לבני ישראל ובעבור שתהיה יראתו עלי, הרי שעל ידי עמידתו אף שעדיין לא קיבלו או מקום נשפע עליהם יראתו ולכן אילו קרבנו לפניו הו לנו את התורה דיינו, כי ד שפע יראתו

והנה היה מקום לומר הושפעו בני י

הבורא, שוב אין הם זקוקי שמיטה, לפי שעיקר מצוה היא כמו שאמר הכתוב שי כי לי הארץ כי גרים ותושבי (כה, טג), שעל ידי מצות וידעו כי הארץ שייכת לי בארץ אלא גר ותושב, שז שמוטל על האדם להגיע תכלית כל התורה כולה, מלא ביראת ה', בודאי ובדעתו שכל הארץ ומל ואם כן שוב אינו צריך ידי מצות שמיטה, נמצא ישראל על הר סיני, ונתמ ה', יש לחשוב ששוב אינו מצות שמיטה כדי להג שאמר הכתוב כי לי

על כן אמר הכתוב מצוה סיני, כדי להורות

הר"ל ל משג צדי אורי גיק צדי

אצדק"ן מצדיו

מצוות סאנסא

ולא היו מקבלים את התורה. ויש לומר כי בהיות בני ישראל עומדים על הר סיני, הראה להם הקב"ה קולות ולפידים, ואמר משה לבני ישראל כי כל זאת היא בעבור שתהיה יראתו על פניכם (שמות כ, יז), הרי שעל ידי עמידתם על הר סיני, אף שעדיין לא קיבלו את התורה, מכל מקום נשפע עליהם יראת הבורא יתברך, ולכן אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, כי היה נשפע עלינו שפע יראת ה'.

שאף שלבם מלא יראת ה', מכל מקום מוטל עליהם לשמור ולקיים מצות שמיטה. והיא בנין אב לכל התורה כולה, שגם הם מטרתם ותכליתם לקדש את האדם ולרוממו ולקרבו אל בוראו, ועכ"ז אף שהוא מלא יראת ה', עדיין מוטל עליו לקיים בפועל כל מצוות התורה. והורונו הכתוב דבר זה במצות שמיטה, שאף שכל המצוות תכליתם להכיר את מי שאמר והיה העולם, להתקרב אליו וליראה אותו, מכל מקום מבואר זו במצות שמיטה יותר משאר מצוות, כמו שאמר הכתוב כי לי הארץ.

והנה היה מקום לומר שלאחר שכבר הושפעו בני ישראל ביראת הבורא, שוב אין הם זקוקים עוד למצות שמיטה, לפי שעיקר מצות שמיטה טעמו היא כמו שאמר הכתוב שידעו בני ישראל כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי (כ"ג, כג), שעל ידי מצות שמיטה ישכילו וידעו כי הארץ שייכת לה', ואין האדם בארץ אלא גר ותושב, שזה עיקר הידיעה שמוטל על האדם להגיע אליה, וזה היא תכלית כל התורה כולה, והאדם שלבו מלא ביראת ה', בודאי נחרט בלבו ובדעתו שכל הארץ ומלוואה היא לה', ואם כן שוב אינו צריך להגיע לזה על ידי מצות שמיטה, נמצא שלאחר שעמדו ישראל על הר סיני, ונתמלא לבם ביראת ה', יש לחשוב ששוב אינם זקוקים לקיום מצות שמיטה כדי להגיע לידיעה זו שאמר הכתוב כי לי הארץ וגו'.

אלא שעדיין צריכים אנו לביאור מדוע אכן הטילה תורה על בני ישראל לקיים מצוות התורה במעשה, מכיון דעיקר תכלית קיום התורה והמצוות, היא כדי ליראה את ה', ולאחר שכבר היה לבבם עם ה' ליראה אותו, הרי השיגו כבר עיקר תכליתם ומטרתם בלא קיום המצוות למעשה, ולמה צריכים לקיום מצוות התורה למעשה ובפועל.

על כן אמר הכתוב מצות שמיטה בהר סיני, כדי להורות להם לישראל,

ונראה בהקדם לבאר דברי חז"ל (ש"ס ל"א ע"ג) שמי שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו, בהי עייל. ופירש רש"י שם שיראת שמים דומה לפתחים חיצונים, שדרך להם נכנסים לפנימיים, כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות, ואם לאו אינו חש לתורתו. ואם אין בו יראת שמים בהי עייל, באיזה פתח נכנס,

לפתוח את הפנימיים. ע"כ לשוננו. הרי שדימו יראת שמים לפתחים חיצוניים, והתורה דומה לפתחים פנימיים, שבלי יראת ה' אי אפשר לזכות לתורה.

והנה יש להקשות ממה שאמרו שם לאחר מכן, מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא (ש"ס ל' ד"ה), ותרעא לדרתא עביד (ועשה שער לירמו), הרי שיראת שמים היא הדירה הפנימית והעיקרית, והתורה היא השער החיצוני להיכנס לשם, והוא סותר מה שאמרו מקודם שיראת ה' היא הפתח החיצוני, והתורה היא הפתח הפנימי.

ויש לומר ששניהם אמת הן, דהנה מבואר בספרים הקדושים, שיש שני מעלות ביראת ה', המעלה הראשונה היא יראת העונש, שהאדם ירא את ה' וירא לעבור על מצוותיו, כי הוא נאמן לשלם שכר למקיימי מצוותיו, ולשלם גמול לעוברי מצוותיו. והמעלה השניה היא יראת הרוממות שהאדם ירא את יוצרו וקונו שהוא רב ושליט וממלא כל עלמין וסובב כל עלמין. המעלה הראשונה ביראת ה' שהיא יראת העונש, דומה לפתחים חיצוניים, שאם אין מתיירא מהקב"ה ביראה זו, אין האדם יכול לזכות לתורה ולקיום המצוות, ועל זה אמרו חז"ל בתחילה מי שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו, כי בלי יראת העונש, אין האדם יכול להיכנס לפתחים הפנימיים, שהיא התורה. ולאחר שהאדם

מתעלה ביראת העונש, בידו להיכנס בפתחים הפנימיים ולהתעלות בתורה וביגיעתה, ועל ידי קדושת התורה בידו להתעלות למעלה השניה ביראת הרוממות.

ועל המדריגה של יראת הרוממות, אמרו חז"ל חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתא עביד, כי יראת שמים זו שהיא יראת הרוממות, היא הדירה הפנימית והעיקרית, שעל ידי התורה וקיום מצוותיה יכולים להגיע למעלה זו ביראת ה', והתורה היא השער החיצוני להיכנס למעלה זו של יראת הרוממות, ואין אדם יכול להגיע למעלה נעלה זו אלא על ידי קדושת התורה. בזה יבואר מה שדימו חז"ל יראה זו יראת הרוממות שהיא יראה עילאה לבית, כי כמו בית הוא דבר שיש לו קיום, כך יראה עילאה זו יש לו קיום באדם, שהאדם עולה ומתעלה בה מדרגא לדרגא, ומתקיימת יראה זו ועומדת לו לאדם לעד, ועל זה אמר הכתוב (משלי י"ג, ז) בית צדיקים יעמוד.

אך לא כן יראה תתאה שהיא יראת העונש, שעל ידה נכנסים לפתחים הפנימיים שהיא עסק התורה וקיום מצוותיה, אך היא עצמה אין לה קיום ואינה מתקיימת לעד, כי מטבע האדם אף שהוא מתיירא מעונש, אך ברבות הזמן תסור ממנו היראה, אך אם יראתו את בוראו היא יראת הרוממות, לא די שאין יראתו סר ממנו, אלא אדרבה הוא עולה בה מעלות רבות מאד, לפי שהכרתו

ברוממות בוראו הולכת גם יראתו ממנו הולכת רמות.

ובזה יבואר מה שהוצר לקיים תורה ומצו שנתמלא לבם ביראת ה' שהיה להם לישראל בעמז היה יראה תתאה שהיא וכמו שאמר משה לבני תהיה יראתו על פניכם (שמות כ"ז, ז), הרי שעיקר היו היה שלא יחטאו. ואין חטא ולא יראת הרוממות בהם יראה זו לעד, וכו' שלאחר ארבעים יום חטא כי יראתם הלכה ופחתה. ישראל לקיים תורה ומצו ידי זה יכנסו בני ישראל יראה עילאה יראת הרוממות, יראתם לעד

∞

ג' וידבר ה' אל משה ב' (כ"ה, ט). והביא

התורה כהנים מה ענין ש סיני, אלא מה שמיטה נ ודקדוקיה מסיני, אף כללותיהן ודקדוקיהן מסיני המפרשים מאי נפקא לן ו כללי המצוות ופרטיהם בכ מואב, ומה התועלת בזה ע בסיני. גם יש לדעת מדוע במצוות שמיטה דוקא ללמ: התורה כולה

ברוממות בוראו הולכת וגוברת, ולכך גם יראתו ממנו הולכת וגוברת מעלות רמות.

ובזה יבואר מה שהוצרכו בני ישראל לקיים תורה ומצוות אף לאחר שנתמלא לבם ביראת ה', כי יראה זו שהיה להם לישראל בעמדם על הר סיני, היה יראה תתאה שהיא יראת העונש, וכמו שאמר משה לבני ישראל בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ, ז), הרי שעיקר היראה שהיה להם היה שלא יחטאו. ואין זה אלא יראת חטא ולא יראת הרוממות, ולא תתקיים בהם יראה זו לעד, וכמו שאכן היה שלאחר ארבעים יום חטאו ישראל בעגל, כי יראתם הלכה ופחתה. ולכן הוצרכו ישראל לקיים תורה ומצוות, כדי שעל ידי זה יכנסו בני ישראל לבית של יראה עילאה יראת הרוממות, כדי שתתקיים יראתם לעד.

L

∞

ג] **וידבר** ה' אל משה בהר סיני לאמר

(כה, א). והביא רש"י דברי התורת כהנים מה ענין שמיטה אצל הר סיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. וכבר נתקשו המפרשים מאי נפקא לן מזה אם נאמרו כללי המצוות ופרטיהם בסיני או בערבות מואב, ומה התועלת בזה שנאמרו המצוות בסיני. גם יש לדעת מדוע בחרה התורה במצות שמיטה דוקא ללמד בנין אב לכל התורה כולה.

ונקדים לבאר מה שתיקן בעל ההגדה בהגדה של פסח אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, וכבר הקשו המפרשים במה די לנו אילו היינו עומדים לפני הר סיני, ואין מקבלים את התורה, ומה המעלה בזה שעומדים לפני הר סיני, ואין מקבלים את התורה.

ונראה כי בעת שעמדו בני ישראל על הר סיני, נאמר בתורה (שמות יט, ז) ויחן שם ישראל נגד ההר, ואמרו במדרש (ויק"ר פ"ט ט) לא נאמר ויחנו לשון רבים, כמו שנאמר בכל המסעות ויסעו ויחנו, כי בכל המסעות נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת, כיון שבאו כולם לפני הר סיני נעשו כולם חנייה אחת וכו' אמר הקב"ה הרי שעה שאני נותן תורה לבני עכ"ד.

ונראה לומר שגילה לנו הקרא טעם הדבר שחנו בני ישראל כאיש אחד בלב אחד, לפי שהיה נגד ההר, וחנייתם נגד הר סיני הוא שגרמה להם שחנו כאיש אחד בלב אחד, שקדושתו של הר סיני השפיעה עליהם רוח אחדות ושלוש, [ולפי שהיה קודם מתן תורה, ואמרו חז"ל (ויק"ר פ"ט ג) דרך ארץ קדמה לתורה, והיא השלוש, ולולא ששררה השלוש בין בני ישראל היה נמנע מהם לקבל את התורה]. וזה כוונת בעל ההגדה שתיקן אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, כי היתה שורה בישראל השלוש והשלווה, וזאת לבד די לנו.

להיכנס בתורה ז בידו ביראת

אמרו דרתא, גים זו הדירה זתורה לה זו זיצוני זמות, לה זו יבואר זמות בית ילאה עולה יימת ל זה יקים

ראת חים קיום קיום אדם בות אתו די זוא יתו

אונקלוס

בראשית א בראשית

א א' ב' בראשית ברא אלהים את א בראיין ברא יי ית שמיא וית

רש"י

לקט בהיר

א ר' יצחק זה מנא הוא חד מרז"ל, הוצא מאמר זה משמו בתנחומא הגדפס ה' תרמ"ד מכתב יד, ורש"י ראהו, וכן הוא בילקוט קפ"ו: (ב) כי עיקר התורה נשגיל מלכותה ניתנה, ומיבת תורה פירושו הוראה, וכל ענייני חוק מהמלוות יהיו נכתבים בספר בפני עצמו, כמו ספר איוב שעשה מרע"ה (ג"א), או יהיו מסורים בעל פה ונרמזים בתורה, וכמו שהיא מלאה חכמות צפרד"ס (במ"ח), וכעין זה כתב הרמב"ן ז"ל: (ג) פי' קידוש החדש, כלומר כזה ראה וקדש (במ"ח): (ד) פי' כלל ישראל על פי משה, שהרי תורה ליה לנו משה (רא"ם), ואותן מלוות שנכתבו לזכר ישראל קודם ביאת משה יכתבו בתוך שאר מלוות על ידי משה (ג"א): (ה) אין זו סיוס הקושיא, או קושיא ב', אלא התחלת

אור החיים

בעזר יוצר אורה. אבאר פירוש התורה. ליחד שמו הנורה. אשר עשאני מראשית. ויעצני וקראני ראשית. לעפוק בנועם ראשית. אתחיל לבאר ספר בראשית.

נפתחו השמים ואראה מראות אלהים צורא קלות הארץ, ואתבונן צמה שהורשיתי להתבונן צפתח דברי קדוש, והעירותי ממזרח"ה של תורה"א, אומר בראשית ששיעור התיבה היא סמוכה"ב) כמו שתאמר ראשית דבר וכאן חסר הנסמך לה, ומי כאלהינו יודע דצ"ר) הלא ממנו מולא דבר. ב' אומר בתחילת סדר הבריאה השמים, ורז"ל (חגיגה י"ב) פירושו התיבה שהיא מרכבת מצ' דברים אש ומים, ומעתה הרי זה חו"ש נותן יד לפושעים לומר כי זו הוא התחלת הבריאה"ה) אצל המים והאש לא צראס חו"ש הבורא, אחר שהשמיענו הכתוב עצמו שתחילת הבריאה היא שמים, ואם המים נבראו היה לו להקדים בריאתם, וחז"ל (רש"י ושאר) נשמרו מצ' הערות ופירושו ששיעור הכתוב הוא על זה הדרך

בראשית בריאת שמים ווארץ) היתה הארץ תהו וגו'. לא שתחילת הבריאה היתה שמים וארץ, דצריכה ז"ל לא הספיקו להסיר העשות, כי לדצריהם למה לא הודיע הכתוב אחר כך בריאת מים ואש ועפר ורוח"ה, והגם שאמר הכתוב (ט') יקוו המים וגו' ותראה היצבה, אינו נשמע שנבראת ויותר לודק המשמעות שמלויה היתה אלא שגזר עליה להתגלות כשיקוו המים. ג' יש לדקדק בכתוב אומר את השמים ואת הארץ מה צא לרבות צב' אתין אלו:

אבן כוננת הכתוב היא על זה הדרך וקודם אעירה שחר המולג אללינו מגדולת הבורא מה גדלו מעשיו, כי האדון צ"ה יוכל דבר דיבור בלתי מושג בצבראים כאומרם ז"ל (מכילתא יתרו) בפירוש הכתוב (שמות כ' א') וידבר אלהים את כל

אור בהיר

א) כלומר מתחלתה, שמשם הורשה לתלמיד ותיק להערות ולחדש, אצל לא מקודם. (ב) פי' מיבת בראשית היא כמו חצי מיבה, שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק למיבה שלאחריו. (ג) פי' אין לומר ששגג וטעה חו"ש, ודיבר הכ' שלא כהוגן, ומישר מיבה, זה אינו, אלא ודאי שזו שורת הדיבור, ועלינו לתקור ולהבין. (ד) פי' המיוזג של אש ומים. (ה) וכאלו אמר בראשית בראו וגו', פי' בתחילת בריאת אלקים את וגו'. וא"כ נקשר מיבת בראשית עם מיבת בראו. ופי' של הדברים, שאין הכ' מספר לנו סדר הבריאה, ואינו מדבר כאן מהבריאה, אלא צא לומר ששעט שהקב"ה התחיל לברוא השמים והארץ, אז בעת ההוא, היתה תהו ובהו וגו', וממילא מיושב גם קושי' ב'. (ו) פי' סוף כל סוף הלא אמר סדר הבריאה, שאמר ויאמר אלקים יהי אור וגו', ומסר א"כ דברים הללו.

פתח בבראשית לעמו לתת ל יאמרו אומר שצבשם ארץ כל הארץ של ישר צעיוניו"ט, ונתנה לנו (ב"י) אומר אלא התורה"ה) שנו ישראל"ה) שנקר (ג), ואם צאח בריאת* שמי ויאמר אלהים שינוי נוסחאות - האוני אומות - דורשני מלוות התורה ה במלרס וכו' וכ שצרא, ואם נאמ לכנען, בעבור ש פשוטו לריבין א הכתוב ולא אמר וללמד על הכלל של ויעבוד יעקב שמים וארץ לא מיבת בראשית ר אלא פירושו כא

הדברים וגו' לדבר והוא נ ולא קדם דיבו כי האדון יתו המקורות וכל כאשר לכל צו בראשית צרל דקדק לומר ולהיות שהצו

ז) דלכאורה קשה מאמר ראשון מו וגלד. (ב)

בראשית א בראשית

ח

אור החיים

מתקוממה לו:

(ח) **עוד** ירמוז בראשית על דרך אומרו (ישעי' ל"ג) יראת ה' היא אולרו, הכוונה היא כי מי שיש בו יראת ה' היא אולר לתקות הלצבות שהיא דזיקות אורו יתצרך צנפס אדם כאומרו (דברים ד') ואתם הדבקים וגו', וכל מי שיש בו יראת שמים הוא משכן השכינה כאומרו (תהלים ע"ח) אהל שכן צאדם. והוא שרמזו בתיבת בראשית על זה הדרך צי"ת פירוש צית מושב אלהים היא היראה הרמוזה בתיבת ראשית, צרא ה' והכין פעולו^מ):

(ט) **עוד** תפרש בראשית על דרך אומרו ז"ל (דבר"ר ד' ז') הספר והסיף ירדו כרוכים וכו', והוא אומרו בראשית צרא אלהים פירוש עם ראשית שהיא התורה צרא אלהים פירוש הדין שהוא רמז הסיף:

(י) **עוד** תפרש על דרך מה שאמר הכתוב (מלכים א' י"ח) ה' הוא האלהים, והכוונה היא שהגם ששם אלהים יתיחס אל הדין אף על פי כן רחמים הוא, וכל שמתיו של הקב"ה לטובה יכוונו יחד להטיב ולהתחסד אלא דלד מעשה האחרונים ילא הדין ליסר למי שראוי ליסר וזולת זה גם שם אלהים מדתו להטיב, והוא אומרו בראשית צרא אלהים^מ כי שם אלהים הטיב וצרא עולם לחון ולרחם ולהטיב לשוכני שמים וארץ ואין לך רחמים גדולים מזה, והוא שאמר הכתוב (בראשית כ"ז כ"ח) ויתן לך האלהים הרי שגם שם זה יטיב לטובים בתורת מתנת חנם^מ אלא שעושי רשעה יסוצו לעשות להם אלהים מוסר, ולעמיד לבא המקווה כן יהיה^מ ה' אחד ושמו אחד:

(יא) **עוד** יתפרש תיבת בראשית על דרך אומרו ז"ל (הקדמת זוהר ז') כי בשעת בריאת העולם נכנסו האותיות לפני הצורה נכנסה תי"ו אמרה לפניו רבונו של עולם רנוך לצרא צי העולם

דכתיב (תהלים קי"א י') ראשית חכמה יראת ה', כי הוא זה גם כן יסוד התורה כי אם אין חכמה אין יראה ואם אין יראת ה' אין תורה כי הוא אולר נחמד לתורה:

(ו) **עוד** תפרש בראשית על דרך אומרו (משלי ח') ואהיה אלנו אמון ודרשו ז"ל (צ"ר א') אל תקרי אמון אלא אומן, והוא עלמנו שרמז הכתוב תחילת דבר ה' והודיע בריאת עולם הודיע במה צראה ואמר בתורה צראה^מ כי היא האומן. (אין זה סותר לפירוש ראשון כי התורה הכינה עולם להחלך במשריה^מ), ולפי זה גדלה מעלת בעליה שזוכים בכל ולזה יהיה הדין להם שיקראו צונים, והוא אומרו ז"ל (שבת קי"ד.) תלמידי חכמים נקראים צונים כי מה שבפיהם ובלבבם הוא הצונה, והוא אומרו (ירמי' ל"ג) אם לא בריתי וגו' חקות שמים וארץ לא שמתי:

(ז) **עוד** תפרש צי"ת של בראשית על דרך אומרו ז"ל (הקדמת תיקוני זוהר דף ז'): כי צ' אופני יראת ה' הם האחת היא יראת העונש, והצ' היא יראת הרוממות, וזו יראה פנימית ומעולה מהא', והוא שרמזו צאות צי"ת ראשית כי צ' יראות הכין ה' לקיום העולם, ורמז אופן שניהם, הא' רמזה בתיבת אלהים כי הוא יראת הדין צקומו למשפט, והצ' רמזה באומרו את השמים ואת הארץ, והוא על דרך אומרו (תהלים ח') כי אראה שמיך וגו', ואמרו ז"ל (זוהר ח"א א'): כי יראת הרוממות תכנס בלב משכיל בהצטו בהתצונות במעשה שמים וארץ מה גדלו מעשי ה' תתלכז הנפש וירא מגדולתו יתצרך שמו. או ירמוז צ' אופני היראה אחת באומרו השמים כאן רמז יראת הרוממות על דרך אומרו כי אראה שמיך וגו', ויראה צ' ואת הארץ שהיא יראת העונש ויחסה לארץ לשלול כי אינה ללד הרוממות אלא ללד אימתו מילדי העולם^מ על דרך אומרו (איוב כ') וארץ

אור בהיר

(בב) כמו נגר צרא שולחן צקורנס. (בג) פי' צ' דברים ישנם כא', התורה צרא העולם, בשביל לומדיה. (בד) פי' עונשים הנוגדים בתהלוכות העולם. (בה) פי' צרא אלקים גור ואמר שיהיה נבנה בית ע"י ראשית שהוא היראה. (בו) פי' קודם החטא צרא וצוה הטיב. (בז) שזה פי' ויתן. (בח) שאין חטא, ותשאר המדה כאשר היא במקורה.

ונגה
מים
לא
ענת
יגה
יושב
עמד
לאך
ופט
לה:
ז כי
מדת
חבל
ז כי
טל:
זיבת
שביל
ושיית
זכה
גנות
כשר
וראל
ואין
קראו
יבזה
י"צ
יכל
וגו'.
ושיית
שותף
ישע
שפט,
אלה
יק א'
בל)
אלה

הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ בַּיְהוָה וְהָאָרֶץ הַיְתֵיבָה
 תָּהוּ וּבָהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ
 אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם: ג וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים יְהי אֹר וַיְהי־אֹר: ד וַיֵּרָא
 אֱלֹהִים אֶת־הָאֹר כִּי־טוֹב וַיְבַדֵּל

אַרְעָא: ב וְאַרְעָא הוּת צְדִיָּא
 וְרִיקְנִיָּא וְחֹשׁוּבָא פִּרְשׁ עַל אִפִּי
 תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קְדָם יי
 מְנַשְׁבָּא עַל אִפִּי מַיָּא: ג וַאֲמַר
 יי יְהי נְהוּרָא וְהוּה נְהוּרָא: ד וַחֲזָא
 יי ית נְהוּרָא אֲרִי טָב וְאַפְרָשׁ יי

בין נהורא ו
 יי לנהורא יג
 ליליָא וְהוּה ר
 קד: ו וַאֲכ
 בְמַצִּיעוֹת מ

בו רשעים זה
 פשוטו כך פר
 שיהיו* משת
 ציוס ולזה תו
 סדר לשון הפ
 שכתוב בשאר
 אחד, לפי שהי
 המלאכים עז
 רקיע. יתחזו
 שמים ציוס
 בשני מגערת
 כיו"ל עמוד
 יתמכו מגע
 המאיים על
 (אונקל), שיש ה
 הרקיע למיכ
 ש"י שישמשו.
 ז"ל שבהכרח לו
 קדם ואחור, לו
 לומר שם האחו
 לומר שנים שגי
 אחד, אלא מה
 ושלמה, וכן וי
 שמים וארץ היו
 דוקא באמצעו,
 ציוס ו
 ו. ויאמר
 שפירשהו כפ

רש"י

לקט בהיר

הדין (ב"ר י"ג ע"ו) והיינו דכתיב (ד' ז') ציוס עשות ה' אלכיס ארץ ושמים: (ז) תהו ובהו. תהו לשון תמה ושמוון, שאלם תוכה* ומשתומם על צהוי* שבה: תהו. אשעורדישוין בלע"ז: בהו. לשון ריקות ולדו* (אונקל): על פני תהום. על פני המים שעל הארץ (ד'): ורוח אלהים מרחפת. כסא הכבוד* (ה'): עומד באויר ומרחף על פני המים צרות פיו של הקצ"ה (ב') וצמאמרו, כיונה המרחפת על הקן (מגינה ע"י - צ"ה), לקובעו* בלע"ז: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל. אף צזה אנו לריכין לדצרי אגדה (ב'), ראה* שאינו כדאי להשתמש שיעו נוסחאות תורה. יוצות. יכוד. יראת שאינו ראוי רמב"ן.

לדקיקים גמורים (ב"ב) (כב) אין רגונו לומר שהכתוב באומרו תהו ובהו פירושו כן שאלם תוהה על צהו שבה, זה אינו, שאל"כ לא יתכן הוא"ו של ובהו, אלא דצרי עצמו הוא, לומר שמפני כן נקרא השמוון תהו שהצוה שבו מתמיה את רואיו, אבל כוונת הכתוב להגדיל השמוון ואמר עליו צ' שמות, כמו שאומרים וזה וצרה (רא"ם): (ג) גם זה לשון ריקות ושמוון, כמאמר הכתוב (לפני ג' ו') נלדו עריהם (דע"י): (כד) פי' הגם שהיוס אחר גמר מעשה בראשית נקרא תהום המים שמתחת לארץ, בהכרח לומר שאז היה נקרא תהום כל המימות גם מה שעל הארץ, שאל"כ לא יתכן תיבת "פני" שפירושו על פניו, ועוד שהמים שמתחת לארץ גם היוס המה בחשך (ג"א): (כה) ואי אפשר לפרשו כפשוטו כמו רוח קדים, ולומר שתיבת חלקים מורה על חזקו וגדלותו, כמו (הושע י"ג) יצא קדים רוח ה', שאל"כ לא יתכן מרחפת והיל"ל מנשבת (ג"א): (כו) הוסיף זה מדעת עצמו לומר שנקרא כסא הכבוד בשם רוח חלקים מפני שמרחפת ברוח פיו של הקצ"ה (רא"ם): (כז) כמו בתיבת בראשית, כי לפי פשוטו המתפרש להלן תהיה ההצדלה צומן, אבל באור וחשך עצמו לא שייך הצדלה, כי בצא הקנין שהוא האור נעקר ונפסד החשך ואינו, וכן להפך, ואם כוונת הכתוב רק

אור החיים

לילה לשון מקרה הוא בלתי טבור, ולזה לא סמך הכתוב על תיבת ויקרא שאמר בתחילה (כ"ה) כי אין יקר וכבוד עוד לחשך אלא מקרהו יהיה דוקא בלילה והוא סוד אומרו (תל"א כ"ג) מקרה לילה, אבל כשיעצור הלילה שהוא זמן הגלות כמו שאמר הכתוב (ישעי' כ"ח) משא דומה וגו' שמר מה מלילה כי הגלות דומה ללילה, ואז בעלות השחר אין עוד חשך ולא לילה אלא ויהי ערב ויהי בקר יום אחד כי בחינת הרע נסתלקה ואינה ולילה כיוס יאיר והיה אור הלצנה כאור החמה, והוא אומרו יום אחד, והוא שרמז הכתוב באומרו (זכרי' י"ד)

שהיא הקדושה ונשאר הרע מובדל ואין לו מקום חיות לינק ממנו ממילא יבעל, וזה הוא אומרו (זכרי' י"ג) ואת רוח העומאה אעציר מן הארץ כי ידמה לקנינת האילן ממקום יניקתו ושורשו אשר יונק ממנו שיבש ולא יללח עוד ולא ישאר כי אם האור הטוב, וזה הוא שאמר ויקרא חלקים לאור יום פירוש ויקרא לשון יקר וגדולה, כי אין מעלת הקדושה ניכרת אלא בהפול הקליפה הנקראת חשך, והודיע הכתוב כי ציוס הבוא הידוע לפניו צמרוס יקרא ה' לאור ביקר וגדולה, וזה יהיה ציוס יודע לה' שיהיה צו ה' אחד, ואומרו ולחשך קרא

אור בהיר

(כח) שהיל"ל ויקרא חלקים לאור יום ולחשך לילה.

קעט בראשית יד לך לך

אונקלוס

עֲלִיּוֹן: יט וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם
 לְאֵל עֲלִיּוֹן קִנְיָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: כ וַבְּרוּךְ
 אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיַדְךָ וַיִּתֶּן־
 לּוֹ מַעֲשֵׂר מְבֹל: חמישי כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־

קָדָם אֵל עֲלִיָּא: יט וּבְרַכְיָה וַאֲמַר
 בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיָּא דְקִנְיָנִיָּה
 שְׁמַיָּא וָאָרְעָא: כ וּבְרַיָּךְ אֵל עֲלִיָּא
 דְמַסַּר סְנַאָּ בְּיַדְךָ וַיִּתֵּב לְיָהּ חַד
 מִן עֶסְרָא מְבֹלָא: כא וַאֲמַר מֶלְכָּא

רש"י

לקט בהיר

(יע) קנה שמים וארץ. כמו (תהי קמיו וי) עושה
 שמים וארץ, על ידי עשייתו* (קחאז"א) להיות שלו:
 (כ) אשר מגן. אשר הסגור^{מב}, וכן (הושע י"א ח)
 חמגנך ישראל: ויתן לו. אצרכ^{מב} (ויצ"ט): מעשר
 מבל. אשר לו^{מב}, לפי שהיה כהן:

משום דרובא לכפרה הם באים ולא רנה לרמו לו שיחטאו
 ויולרכו לקרבן (לבוש): (מא) צ' דברים אמר, קודם
 מפרש הענין שעשה וברא אותם, ואח"כ פירוש התיבה
 שהוא מלשון זכיה וקנין כלומר נקנו לו ע"י עשייתן: (מב)
 פי' מסר: (מג) ההכרח, כמו שקיים רש"י לפי שהיה כהן
 פי' הכתוב אומר והוא כהן, והכהן נוטל ואינו נותן
 (רא"ם): (מד) פשוט הוא שנתן מעשר מכל השצי שהביא
 כי כאן המדובר מן השצי ואמר הכתוב "מכל" לומר מכל אשר לו פי' מכל נכסיו גם ממה שהיה לו מקודם

עיני נוסחאות * עשיתן.

אור החיים

צרכות הנוגעים לאברהם ואפי' צרכה שאמר צרוך
 אל עליון אשר מגן היא צרכת אברהם כשמתצרך הי'
 צאמלעותו אשר מגן וגו'^{קפ}, ולעולם לא צירך אלא
 צרכות האמורים צענין:
כ. וברוך אל עליון. רז"ל אמרו (גדרים ל"ב):
 שנענש על אשר איחר צרכת הי'
 והקדים צרכת אברהם וניעלה ממנו הכהונה.
 ואפשר שעטס שם הוא שלקח סדר המעשה כי
 אברהם הוא מעלמו הכיר זוראו והשתדל צאמונתו
 יתצרך ואליו יאות הצרכה ואחר כך צרך להי'
 שנתרלה זו, וכן ראוי לעשות, וללמד הוא צא שאין
 הקצ"ה מתרלה אלא צמי שמתרלה צו קודם^{קפ},
 והוא אומר צרוך אברהם לאל עליון שהוא הכשיר
 עלמו להיות עבד לאל עליון ולזה צרוך הוא אל
 עליון אשר מגן וגו', ודרך זה לא יולדק אלא צמצורך
 קודם^{קפ}. וכפי זה לא נענש שם אלא הוא מעלמו
 נתנה לאברהם וכמו שפירשתי צפסוק י"ח והוא
 כהן. או אפשר שנענש על הנשמע משעחיות

יט. ויברכהו ויאמר. צריך לדעת אם הצרכה
 שצרכו היא המוחכרת צענין
 צרוך אברהם אם כן לא היה צריך לומר ויצרכהו
 ורואני מאומר צרוך אברהם שצרכו. עוד היה לו
 לומר ויצרכהו לאמר צרוך וגו' על דרך אומריו (ויחי
 מ"ח) ויצרכם ציום ההוא לאמר וגו'. אכן הכוונה
 היא כי מתחלה צרך אברהם פירוש צרכה הנוגעת
 לו שלא יפול ציד אויביו וישר חיליה שהם צרכות
 הגופניות, ואחר כך אמר ענין אחר לגד עילאה ימלל
 צרוך אברהם וצרכתו תהיה לאל עליון שהוא יעצוד
 האל וצאמלעותו יהיה האל קונה שמים וארץ, וכן
 היה שצאמלעות אברהם נתן השם חיי עולם לצניו
 ונתקיימו שמים וארץ, וכאומרם ז"ל (ע"ז ג').
 שתנאי התנה הי' עם מעשה צראשית וכו',
 וכאומרם (שבת פ"ח). צפסוק (תהלים ע"ו) ארץ
 יראה וגו' הרי כי לולי אברהם אין להי' קנין שמים
 וארץ והבן. עוד יראה על זה הדרך ויצרכהו וגו',
 להגיד צא כי צ' צרכות האמורות צדצריו הם

אור בהיר

קא כי זכות הוא לאברהם שיתקדש שם שמים על ידו, וכדי להעיר אותנו על זה הקדים לומר "ויצרכהו" צנינו, כלומר רק אותם
קב שמכח אהערותא דלתתא צא אהערותא דלעילא. **קג** שאין הקצ"ה מגן רציו של אדם צדידו אלא אם הוא צירך.

דָּרוֹם לְאַבְרָם

(כא) תן לי ה

הדם ותפלים אז
 רש"י תיבת שלי,
 שאני אומר והרכ

המאמר שנראו
 שנתכוין לטובה

כא. תן לי

עני
 לקוח הוא אלא
 שואל ממנו שי
 לך מגיד כי לו
 לאומר תן לי
 מה שאמר ז"
 לשונם תנו רצו
 גיים וערפה ו
 אמר אני מזיל
 כשיכולין להציל
 הציל סתם לא
 ויעלנו, וכמו ז'
 ושמעו צני הש
 מסרו עצמם וי
 שהוא לא נתינו
 עליו, וכשהלך
 דעתו שלעלמו
 סדום דצריו וי
 אלא מה שהוא

מזוכך. **קד**
 להסכים לומר קח
 לעצמי לא אמר כל
 שיאמר, ודוקא צפי

למען צורריך להשבות אויב ומתנקם:
 בגלל מעיקוד לבטל
 בעל דבבא וגזומא:
 ד מטול דאחמי שמיך
 עוברי אצבעתך סיהרא
 וכוכבי די אתקינתא: ה מה פר נשא מטול תדפר עובדוי ובר נשא מטול תסער עלוי:

אשתסתא עושנא מן
 בגלל מעיקוד לבטל
 בעל דבבא וגזומא:
 ד מטול דאחמי שמיך
 עוברי אצבעתך סיהרא
 וכוכבי די אתקינתא: ה מה פר נשא מטול תדפר עובדוי ובר נשא מטול תסער עלוי:

מצודת דוד

אמן, מן הפלא הזה יסדת יסוד מוסד לדעת עורך, כי הוא דבר שאין הטבע מתחייב: למען צורריך. למען הכחיש צורריך אשר כחשו בה: להשבות. לבטל דברי האויב והמתנקם את המאמינים בה: (ד) כי אראה. מן הפלא הזה אראה בחכמה שמעשה אצבעותיך הם שמיך, אף הירח והכוכבים אשר כוננתה המה כולם מעשה יריך, ואין העולם קדמון: (ה) מה אנוש. הוסיף להוכיח שה' משיגה על הכל, ואמר הלא מה הוא חשיבות

מצודת ציון

כעוללים לא ראו אור (ליו ג טו):

אבן עזרא

ותפרם ותרבם בגופם באורך וברוחב והנכון בעיני בעבור היות אדם נכבד מכל נבראי מטה אמר כן כי מעת שיחל הנער לדבר וזה טעם מפי עוללים אז תחל מתכונתו לקבל כח הנשמה החכמה עד שתשכל בשקול דעתה כח בוראה כי תחזק הנפש יום אחר יום וזה טעם יסדת עוז וטעם למען צורריך לבטל דברי המכחישים האומרים אין אלוה וזה טעם להשבית אויב ומתנקם על המאמינים בשם בדבור או במעשה: (ד) כי ידוע כי שבעה מעונות למאורות ולחמשה כוכבי לכת והמעין השמיני לצבא גדול והתשיעי לגלגל המזלות

רד"ק

ובמניקתו ניכרים נפלאות הבורא וחסדו על האדם, לפיכך אמר יסדת שהיסוד תחלת הבנין כי היניקה תחלת ההכרה בחסד הבורא על האדם, שעשה לו הקדוש ברוך הוא נקב בשדים כעין נקב מחט דקה, שאם היה יותר רחב יזרום החלב בלא מיץ, ויבוא לתוך פיו יותר מן הצורך עד שיחנק בו, ואם יהיה יותר דק ממה שהוא יכבד המיץ על הילד ויכאיבו שפתיו אלא הכל בשיעור, לפיכך אמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, שיכול להכיר האדם כי הכל בכונות מכיין, לא בטבע ובמקרה, וזה שאמר למען צורריך, לבטל דברי המכחישים ולהשבית אויב

מדרשי חז"ל

יונקים אלו שבמעי אמן. רבי יוסי אומר עוללים אלו שבמעי אמן כעוללים לא ראו אור, ויונקים אלו שבחוק, אלו ואלו אמרו שירה על הים. רב ורבי לוי אמרו, נעשו כריסותיהן של אמן כאספקלריא המאירה, מיד התינוקות פרשו מדדי אמותיהן והעוללים פרשו מטבורן. א"ר לוי: גדול הנס האחרון מן הראשון שחזרו כריסי אמותיהן לכמות שהיו, התינוקות חזרו לדדיהן ועוללים לטבורן. למען צורריך שנים, להשבית אויב ומתנקם שנים, הרי ארבע מלכיות. דבר אחר, למען צורריך בגין שונאיכון יחיבית לכון אורייתא. (שם).

(ד) כי אראה שמיך וגו'. רבי איבו אמר שלש כיתות הם, אחת אומרת אילו לא נבראתי אלא לראות השמים והארץ דיינו, שנאמר: כי אראה שמיך. והשניה אומרת כל מה שיש לו ליתן לעתיד לבוא, והשלישית משל פועלים עצלים תן לנו משל אבותינו. מעשה אצבעותיך, אריב"ל לפי שהקב"ה אמר להם הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, העליונים והתחתונים אין בהם אלא משמוש אצבעותי. (שם).
 ה(ו) מה אנוש כי תזכרנו וגו'. כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה

וּחְסַרְתָּא יְתִיה קְלִי
 מִמְּלֹאכְיָא וְאִיקְרִי
 וְשִׁבְהוּרָא תְּכַלְלִינָה:

(1) ותחסרהו מעט מאלו
 מלאכים, שנמת כח ניהושע

מצודת
 תפקדנו. תזכרנו, וכפל ו

והדעת, ו

אחר שיש לך בריאות גדולה
 שמת לב לתת לו כבוד: וה
 המלאכים, והכלל כאשר:

והכוכבים שהם בריאות גדול
 כי תזכרנו, כי זכרת אותו
 המשכילים העליונים שאינם
 גופות אני רואה גודל גופם
 נגדם, ואמר מעשה אצבעו
 להכחיש האומרים שהעולם ק
 וכוננת שאתה חדשת כולם: ו
 אין נראה לנו אלא הסמוך
 כולם, כמו הדבר אשר בת

בינינו, אמר להם לקבל תורה
 תתקע"ד דורות אתה מבקש לי
 כי תזכרנו תנה הדרך על השמי
 החזר להם תשובה, אמר לפניו
 ישרפוני כהבל פיהם, אמר לו
 להם תשובה. אחז בכסא ואמר
 לי מה כתיב בה לא יהיה לך
 אתם שאתם עובדים עבודת א
 לא תשא משא ומתן יש בינינו
 את אביך ואת אמך כלום אב וז
 יש ביניכם. חזרו והודו להקב"ה
 אדיר שמך בכל הארץ ואלו ו
 כתיב. (שבה)

רב הונא בש"ר איבו אמר: ו
 הראשון, שברא מזונותיו ואחו
 השרת לפני הקב"ה מה אנוש כי
 אם כן צונה ואלפים כולם למו
 הים למה נבראו, מגדל מלא
 הנאה לבעליו שמלאו, הושיט א
 שניה וכת שלישית, והאחרונים
 שמך בכל הארץ עביד מא
 אמר רבי ברכיה: כשברא הקב'

הגוים יונתן

כבתתמלי סאתיה
מניה כל אידא
תיתיניה: גיהו
ברסיה יגרי ביה
יגניה ויחת עלוי
ישלדיה: כד יערוק

מן זני פרולא
תשלחפניה קשתא
דכרפומא: כה שלף ונפק
מתיקה וברקא
ממרירתה יהלוד עלוי
דחיליא: כופל חשוכא
למשיותיה ממיע

קשת נחושה: כה שלף ויצא מגנה וברק
ממורתו יהלוד עליו אמים: כופל חשך
טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפח ירע
שריד באהלו: וכו יגלו שמים עונו וארץ →

תגמריניה נור דגיהנם דלא נפית ישרי משוב במשפניה: כופרסמון אנגלי מרומא רש"י

להס (נמדנר יא כט)
גו. תחוק עליו ומצא
זו ישלח בו חרון
מלא בטנו, ואין זה
ד: וימטר עלימו.
זו פחיס אש וגפריית
ו' המטיר על סדום
וק הקשת יחלפו את
אחר תחלפו כמו
ז נחושה:

ס י ה: (כב) ספקו. די
מל בישראל (נמדנר כג)
(מנשק. כלי זיין. כמו
זהו. תעבור בו. כמו
ז ט ה):

בעת הלחמו עמו
וציו מעבר אל עבר
ת:

את כפיו (במדבר כד)
יתכן היות בלחמו
כד) תחליפהו. כמו
ומרים כמו וחלפה

ישנו אל (פסוק טו),
כשרו ובגופו, כמו
זנכון כי בלחומו,
כי יחשוב להמלט
לומר תעבור החץ
שר ינוס מן הפח

זמר רב המנונא: אין
מלא סאתו, שנאמר:
טה ט.)

(כה) שלף. השולף עליו את הנשק: ויצא. הנשק: ופחד על הרשע: (כו) לצפוניו. לצורך מצפוני גנוזים הנפונים לו: אש לא נפח. אש של גיהנס: ירע למען היה לה נרק (ימזקאל כט טו) פורצי"ה: ממורותו. של נשק: יהלוד. ומסס יהיו אמים

מצודת ציון

(כה) שלף. ענין הוצאה כמו שלף איש נעלו (רות ד ז): מגודה. ענין גוף. כמו גוית שאול (ש"א לא יג), והושאל על חיק החרב שהיא כמו הגוף להנפש: וברק. הוא להב החרב. כמו ברק חרבי (דברים לג מא): ממורותו. מפחדתו המר: אמים. מלשון אימה ופחד: (כו) ירע. ישבר וירוצץ. כמו תרועס בשבט ברזל (מלכים ג ט):

להבעירה ביותר, כי בהיות כן לא תצא נפשו מהר ויהיה מעונה זמן רב: ירע. ישבר וירוצץ הנשאר באהלו, והם אשתו ובניו: (כז) יגלו שמים. מרוב הצרות אשר יבואו עליו מן השמים יהיה נגלה ונודע לכל שהוא רב פשע:

אבן עזרא

רקתו (שופטים ה כו): (כה) שלף. ישלוף החץ מהאשפה ויצא מתוכה, וכמו ברק ירוץ, כן יבואו אימים עליו פתע פתאום: (כו) תאכלהו אש לא נפח. כדי שיעונה ולא תצא נפשו במהרה:

רמב"ן

(כה) שלף. החץ: ויצא מגודה. היא האשפה אשר החצים בתוכה, ושלף ברק החרב אשר בו מרורות פתנים, ויהלך בחץ ובברק החרב על הרשע: אמים. הם אנשי החיל אשר יפגעו בו, ויקראו אמים כי יפול אימתם עליו: יהלוד עליו אמים. כמו ויבא אלי אנשים

מדרשי חז"ל

והיה בית יעקב אש, ובית יוסף להבה, ובית עשו לקש. (תנחומא).

(כז) יגלו שמים עונו והארץ מתקוממה לו. לפי שנאמר: האזינו השמים ואדברה, משל למלך שמסר את בנו לפדגוג להיות יושב בו ומשמרו, אמר אותו הבן, כסבור אבא שהועיל כלום שמסרני לפדגוג, עכשיו הריני משמרו שיאכל וישתה ויישן, ואלך אני ואעשה צרכי. אמר לו אביו, אף אני לא מסרתיך לפדגוג, אלא כדי שלא יהא מזיוך מאן. כך אמר להם משה לישראל: שמא אתם סבורים לברוח מעל כנפי השכינה, או לזוז מן הארץ. ולא עוד, אלא שהשמים כותבים, שנאמר: יגלו שמים עונו. ומנין שאף הארץ מודעת, שנאמר: וארץ מתקוממה לו. (ספרי).

(כו) כף חשך טמון לצפוניו וגו'. אמר ר"ל: כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה, אש אוכלתו, שנאמר: כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש וגו'. (סנהדרין צב.). אמר רב יהודה אמר רב: כל השונה לתלמיד שאינו הגון, נופל בגיהנם, שנאמר: כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח, ירע שריד באהלו. ואין שריד אלא תלמידי חכמים, שנאמר: ובשרידים אשר ה' קורא. (חולין קלג.).

כף חשך טמון לצפוניו. כל החשך היה טמון בסדום, שהיא בשמאלה של ארץ ישראל. מהו ירע שריד באהלו, אפילו שריד אחד שנשתייר מהם, ירע באהלו. ואיזה זה, לוט, שנאמר: ותבט אשתו מאחריו. דבר אחר: כל חשך טמון לצפוניו, זה עשו. תאכלהו אש לא נופח, זה יעקב, שנאמר:

מתקוממה לך כהיגל יכול ביתו נגרות ביום
 אפו: כטזה | חלק אדם רשע מאלהים
 ונחלת אמרו מאל: ס כא ויען איוב ויאמר: פ

סורחניה ודירי ארעא
 יקומון למבאשא ליה:
 כח וטלטל עבור ביתיה
 משחיה ותמריה מזדלפן
 ביזמא דרוגזיה: כטדין

חולק בר נש רשיעא מן קדם יי ואחסנת מימריה מן קדם אלהא: א ואתיב איוב ויאמר:

רש"י

אפילו לוט הנמלט מהס צאה רעה לאלו וז
 אשמו שהיתה נלצ מלת, כן מנאחי צמדרש רצי
 תנחומא (וירא): (כז) מתקוממה. לשון אויב הקס
 כנגדו: (כח) יגל. לשון גלות: נגרות. יהיו
 אולרותיו נתונות למשיסה ולצו, כמו וכמים

מצודת דוד

מתקוממה לו. תקום עליו לאויב להפרע ממנו, כי
 שדהו לא תצמח וכדומה: (כח) יגל יבול ביתו. תבואת
 אנשי ביתו יגלה מהם, וביום בא עליו אף ה'
 כשימלא סאתו, ישפוך עליו האף כמים המוגרים מבלי

הנגרים ארצה (ש"צ יד יד): (כט) אמרו מאל.
 האמור עליו מלפני המקום, אמרו לשון זכר
 מגזרת אמרי האזנה (מהלס ה ט), אמרתו לשון
 נקבה מגזרת אמרות טהרות (סס יב ז):
 (א) מענה איוב:

מצודת ציון

כח יגל. מלשון גלות: יבול. צמח האדמה. כמו לא תתן את
 יבולה (דמס יא ז): נגרות. ענין הולה ושפיה. כמו וכמים
 הנגרים (ש"צ יד יד):

הגמול הזה הוא חלק של אדם רשע הניתן לו מהאלהים, והגמול הזה בעצמו הוא נחלת
 האיש אשר אמרתו הוא מן האל לדבר עליו שלא כהוגן ולגנות מעשיו. (העולה מהמענה ההיא, להוכיח על

אבן עזרא

(כח) יגל. יגלה ממקומו: יבול ביתו. כנהרות נגרות, ויתכן שיחסר עם ביתו, או יכול אנשי ביתו ויאמרו בני

רמב"ן

וחוח, כענין והיו שמך אשר על ראשך נחושת
 והארץ אשר תחתיך ברזל (דברים כח כג), או כאשר
 אמר התרגום יפרסמון אנגלי מרומא סורחניה ודיירי
 ארעא יקומון לאבאשא ליה: (כח) יגל יבול ביתו.
 מהרה גלות שלימה, כמים הניגרים במורד אשר לא
 יאספו ביום תבוא אליו האף והחרון. והתרגום אמר

יטלטל עיבור ביתיה משחיה ותמריה מזדלפין ביזמא
 דרוגזיה. ועניינו יגלה תבואות ביתו, ושמונו ושקוינו
 יגלו ביום אפו: (כט) ונחלת אמרו מאל. נחלת מה
 שאמרו עליו בני אדם שתבוא לו מאת האלהים.
 והנכון מה שאמר בו ונגזר עליו מאת האל: (א) ויען
 איוב ויאמר:

מדרשי חז"ל

מדנים בין אחים. ויש אומרים אף על עין הרע. עין הרע
 מנין, א"ר יצחק: כיון שעינו של אדם צרה, אדם הולך
 אצלו ואומר לו השאלני קרדומך, ואומר לו אין לו.
 והקב"ה מלקה אותו בצרעת, וכתוב: וצוה הכהן ופנו את
 הבית, וגוררין את כליו, והוא מתפרסם. וכן הוא אומר: יגל
 יכול ביתו, נגרות ביום אפו. (ילקו"ש זכריה ח).

נושאי הפרק

- (א) מענה איוב - מבקש מחבריו לשמוע דבריו.
- (ז) תיאור שלוות הרשעים בעולם הזה.
- (יד-טו) הרשעים מורדים בה' מתוך השובע.
- (טז-כא) הרשעים אינם רואים סופם.
- (כב-כז) תמיהות על שלות הרשעים וגורלם.
- (כז-כח) מחשבות חברי איוב.
- (כט-לג) סיפור עוברי דרך על הצלחת הרשעים.
- (לד) תנחומי חבריו הבל המה.

בשמעו וקבלו מלו
 ותהי דא תנחומתכו
 גסבלו יתי ואנא אמר
 ומן בתר דמללי
 תדחד: דאפשר דאנ
 לבר נש מלתי וא
 מדין לא תתעיק רוח
 האתפנו לותי השתוי
 ושוון אידא על פומי
 ויאין דכרית ואתפיהלי

(ב) ותהי זאת תנחומור
 ותשמעו אלי זאת תהי לי תננ
 סבלוני: (ד) האנכי אדם
 נעקתי וכי אני לאדם כמוני

מצודת
 א שאוני. מלשון משא וסבל: ד
 היושב בצער קצרה נשימתו
 ה) והשמו. תתמהו. כמו על
 ה) פצצות. רעדה. כמו ותכ

השמיעה לדברי יחשב לי ג
 עליהם אם יהיה מה להלעיג
 אמרי, הלא אל ה' אדבר: וז
 כן לא תקצר רוחי, ואיך לא
 כי לא תמצאו מענה להשיב
 רע עלי המעש

אדם זה חלק אדם רשע:)

(ב) שמעו שמוע מלתי. המ
 לדבר על הרשעים, כי יש
 הזה בעושר ונכסים וכבוד ו
 חבריו במה שאמרו לו שזו
 בזה לסתור דבריהם בראיות
 שלשתן בטענת צדקת נפשו
 תחלה, כי רעת הצדיקים אינד
 אובד יאמרו לו חטאת ומרדו
 לו יאמרו כי יאבד הוא, וזו
 לדורות, כאשר בא בדבריהם
 ולא נדע וגו' (לעיל ח ט). והע
 איוב בנסתרות להרשיעו ולו
 ימים, יענה אותם ויאמר ד
 מצליחים וצאצאיהם ובתיה

ד (י) חמשה קנינים קנה לו הקדוש →

ברוך הוא בעולמו, ואלו
 הן, תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין
 אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין
 אחד, בית המקדש קנין אחד, תורה
 קנין אחד מנין, דכתיב ה' קנני
 ראשית דרכו קדם מפעליו מאז.
 שמים וארץ קנין אחד מנין, דכתיב

(י) תורה קנין אחד מנין דכתיב
 (משלי ח כב) ה' קנני
 ראשית דרכו. שזריחתה קודם העולם,
 מפני שכשעלה צמחשבה לפניו לצרוא את
 עולמו, אמר יתקיים העולם בשביל
 התורה: שמים וארץ קנין אחד. שכל
 עמודים של עולם, שנאמר (ישעיה סו א)
 כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדוס
 רגלי, נאמר כאן ארץ, ונאמר להלן ארץ
 שנאמר (תהלים קד כד) מלאה הארץ
 קנינה, מה להלן שמים וארץ, אף כאן
 שמים וארץ, וכתיב קנינה: אברהם קנין
 אחד מנין, שצראו הקצ"ה לכך, להיות קנינו של עולם ויתקיים בשבילו, שנאמר (בראשית יד יט) ויברכהו
 ויאמר ברוך אברהם לאל עליון, ולמה, ששביל שהוא קונה שמים וארץ, ששבילו העולם מתקיים, לפי שהוא

לב אחרון

אלא במקום תורה, כדי שיוכל לעסוק תמיד רק
 בלימוד התורה, שאין להחילונים שום שליטה
 עליה, וזה שרימו לו במאמרו לפי שזשעת
 פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם אלא תורה
 ומעשים טובים בלבד, היינו תורה ומעשים
 טובים שהוא בלא תערוכת דצר עבירה, אמנם
 במעלת התורה נאמר בהתהלכך תגחה אותך
 בעולם הזה, ששכרך תשמר עליך בקצרה,
 והקניות היא תשיחך לעולם הבא, שעל מלות
 תלמוד תורה אין להחילונים שליטה בכל אופן,
 ולכן איני דר אלא במקום תורה.

יתבאר בהקדס מה שכתבו חכמי האמת
 (הוצא צנאה"ט אר"ח סי' תקע"א סק"א)
 שכל המצוות ומעשים טובים שאדם עושה בטרם
 שעה תשובה על עבירות שבידו, טורפין
 הסטרא אחרת מפניו ומוסיק כח בקליפות, עד
 שחזור בתשובה ומוציאן מהקליפה.

אבן הרה"ק מהרי"ד מבטל זללה"ה (פ'
 מוריע) העלה, שעל לימוד התורה
 הקדושה אין להחילונים שליטה לחטוף אף על
 פי שעדיין לא זכה לתשובה שלימה, עכ"ד.

משנה י

אברהם קנין אחד מנין, דכתיב ויברכהו
 ויאמר ברוך אברהם לאל עליון
 קונה שמים וארץ. ובפירוש המיוחד לרש"י

ובזה יתפרש מה שאמר איני דר אלא במקום
 תורה, כי אותו אדם זיקש לו שידור
 במקומו, ואף שיתבטל מן התורה מכל מקום
 יעסוק שמה במצוות ומעשים טובים, אמנם רבי
 יוסי בן קסמא ברוב ענותנותו לא רצה לדור

ספר אבן אבן זאמ"א אגוה
 הרב"ה ר' אבן ג' אבן ג' אבן ג' אבן ג' אבן ג'

כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם
רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה
מקום מנוחתי, ואומר מה רבו מעשיך

קירצ את הצריות תחת כנפי השכינה
והחזירן למוטב ואמר להם דברים
הנזכרים: ישראל קנין אחד מנין.
שנאמר (שמות עו עז) עם זו קניתי, ומנין
שהעולם מתקיים בשצילם, שנאמר
(תהלים עז ג) לקדושים אשר צארך המה ואדירי כל חפצי צם, שהם עיקר אדירים של ארץ: מוקדש הי'
בוננו יריך (שמות עו יז). עדיין לא מנינו קנין, אלא מפני שנאמר כאן מקדש, ולהלן הוא אומר (תהלים

לב אהרן

הקשה, ממה ששנינו במס' פסחים (דף פו:)
ארבעה קנינים, ולא חשיב אצרהם.

ויש ליישב על פי מה שהקשה במהרש"א (פסחים
טז) דלכאורה הך קרא דמייתי, וברוך
אברם לאל עליון קונה שמים וארץ, לא יתפרש
קונה אצרהם אלא אשמים וארץ. ותירץ דתלה
קנין שמים וארץ באצרהם, כי אמרו במדרש (ב"ר
פ"ג ס"ט) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם,
אל תיקרי בהבראם אלא באצרהם, דשציל
אצרהם היה קנין שמים וארץ, עכ"ד.

ומעתה י"ל דאגדתא דפסחים נקט כאידך
מדרש (ב"ר פ"ג ס"י) אל תיקרי
בהבראם אלא בה"א בראם, ונמצא שאינו
מפרש הך קרא דקונה שמים וארץ על אצרהם,
ולכן לא חשיב אצרהם צהדי קנינים.

*

וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לֵאלֹהֵי עֲלִיּוֹן קוֹנֵה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

י"ל על פי מה שכתב צאור החיים הקדוש
(ר"פ בראשית אופן ז) לפרש הכתוב בראשית

צרה אלהים את השמים ואת הארץ, על דרך
אומנם ז"ל (תיקו"ז דף ה:) כי צ' אופני יראת
ה' הם, האחת היא יראת העונש, והצ' היא
יראת הרוממות, וזו יראה פנימית ומעולה
מהראשונה, והוא שרמזו בראות צי"ת ראשית,
כי צ' יראות הכין ה' לקיום העולם, ורמזו אופן
שניהם, הא' רמזה באומרו את השמים, רמזו
יראת הרוממות על דרך אומרו (תהלים ח ד) כי
אראה שמין וגו', ואמרו ז"ל (זוהר בראשית א:)
כי יראת הרוממות תכנס בצל משכיל צהצטו
צהצוננות צמעשה שמים וארץ מה גדלו
מעשי ה', תחלה צנפש וירא מגדולתו יתצרך
שמו, ויראה צ' רמזו באומרו ואת הארץ שהיא
יראת העונש, כי אינה לצד הרוממות, אלא לצד
אימתו מילדי העולם, על דרך אומרו (איוב כ טו)
וארץ מתקוממה לו, עכ"ד.

וזה שאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים
וארץ, שאצרהם אצינו היה לו מדת
היראה צשלימות, הן בצחינת שמים שהוא יראת
הרוממות, והן בצחינת ארץ שהיא יראת
העונש, ולכן נצרה העולם צשצילו.

*

עח נד) ויב
קנתה ימינו
כאן מקדש

לארץ על
יעבר ע

בית המו

יבואר צה
מו

ומטעמו צ
דהנה עמד
צחי מקדו
נחצו, הס
מלומר קו,
זרע אילן
ועשה פרי
אילן אחר
זרע אילן
והנה צעו
הרואה מש
טוב ויפה
הנוטע מו
לאשר כח
צטבעה אי
לכן הקדי
שחקבל ה
ואחר כך

ע"ה נד) ויציאם אל גבול קדשו הר זה קתה ימינו, מה להלן מקדש בקנין אף כאלן מקדש בקנין. וכמה גמגום בדבר.

ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך. אברהם קנין אחד מנין. דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל קנין אחד מנין. דכתיב עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית. ואומר לקדושים אשר בארץ

לב אהרן

בית המקדש קנין אחד דכתיב מקדש אדני בוננו ירך.

יבואר בהקדס מה שכתב א"ו זללה"ה צישמח משה (פ' חנוה) לפרש הפסוק תציאמו ותטעמו זהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' דהנה עמדו הקדמונים על המחקר, הכי שני צתי מקדשות שזנו ה' לצנותם ואחר כך נחרבו, הם היו פועל ריק חס ושלום, חלילה מלומר כן, אך הענין על פי משל לאחד שהציא זרע אילן טוב ממרחק, ונטעו עד שגץ ופרח ועשה פרי, אחר כך עקרו וחזר והציא זרע אילן אחר ונטעו ועשה פרי ועקרו, וחזר והציא זרע אילן מן המוצחר ונטעו והכניסו לקיום, והנה צעת עקירת אילנות הראשונות, כל הרואה משתומם על מה עשה ככה לנטוע אילן טוב ויפה ולעקרו זה פעמיים, אולם האיש הנוטע מענה צפיו, כי הכל בחכמה עשה, לאשר כח הארץ הגשומה הלזו לא תוכל שאת בטבעה אילן מוצחר כזה, כי המדינה היא רזה, לכן הקדים לנטוע זרע אילנות הראשונות, שתקבל הארץ כח שמנונית האילן המוצחר, ואחר כך נטע אילן השלישי שזה היה מטרת

לבו מקדס. וכדבר הזה פעל ועשה קורא הדורות מראש, לצנות שמי המקדשות ולהחריבן, והם היו הכנה על מקדש העמיד, כי לולא שמי המקדשות הראשונות לא היה צכח הארץ הלזו לקבל קדושת המקדש השלישי שעמיד הקצ"ה בעצמו לצנותה, ולכן כזה לצנות צית ראשון ושני, כדי שתקבל הארץ שמנונית רוחני ואיכות קדושה נפלאה, ותהיה מוכשרת לסבול אור צהיר המקדש השלישי מעשה ידי יוצר צראשית צ"ה, וזה שאמר תציאמו ותטעמו זהר נחלתך, קראו הר על שם חורבנו, ושמה תאמר מה התועלת ממנו שעמיד ליחרב, לזה גמר אומר מכון לשבתך פעלת ה', שהרי הם הכנה למקדש השלישי מעשה ידי ה', עכ"ד.

ועל פי זה יש לומר הציאור בדברי המשנה, צית המקדש קנין אחד, ופירש"י (פסחים פ"ו: ד"ה ארבעה) קנינים, היינו שחשובין צעיניו לקרותם קנין לו, כאדם שטורח לקנות דבר החציצ לו. ולכאורה קשה כיון שהצית המקדש חרב צעונינו, הלא אינו קנין עולמית כי אם קנין לשעה, ולשיטת הרא"ש (סוכה פ"ג ס"ל) קנין לשעה לא הוא קנין, לזה מציא הפסוק

השכינה
דברים
ד מנין
ית, ומנין
שאמר
וקדש ה'
(תהלים)

על דרך
ני יראת
צ"ה היא
ומעולה
ראשית,
מז אופן
יס, רמו
ח ד) כי
אשית א:
בהציטו
ה גדלו
י יתצרך
ך שהיא
אלא לזד
ויצ כ כו)

ה שמים
י מדת
א יראת
יראת